

ture e mana ai wahi iti ranei te mana ai a ratou keehi. I runga i te mahinga i enei ture ka tau te raruraru ki etahi atu take a etahi atu me etahi atu tikanga. Na tenei tonu i whakahau te hanga o nga ture whakairoiro a kore iho e taea te kimi he ture tuturu i roto i aua ture.

E whakaatu mai ana nga korero i whakarangona i nga wahi katoa a nga iwi e rua e tino tau-maha ana nga whakahaere katoa i te nui o te utu timata mai i nga ruri, ki te tono tetahi Maori kia whakawakia tona whenua i raro i nga tikanga o te Ture Whenua Maori me te Ture Kooti Whenua Maori a tae noa ki te wa i rehitatia ai te take a te Pakeha nana i hoko i raro i te Ture Whakawhiti Whenua e whakaekea ana nga utu taumaha rawa ki runga i nga tikanga katoa a e whakapuare ana i nga huarahi maha e tipu ai te whakaaro tahae o te tangata me te mahi i nga mahi tangi ke i waenga i nga Pakeha me nga Maori. E whakawehi ana hoki i te hunga whiwhi i te moni kei noho i konei me te patu i nga mahi a te hunga hiahia ki te mahi, me te huri i nga Kooti whakahaere i te tika hei whare whakataunga i te mate, me te arai i te nohonoho o te whenua e te tangata me te nui haere o te koroni.

E ki ana a te Pere roia he mea whakapukukata nga tini huarahi kua whakatakotoria e whakahaere ai te tangata kia oti ai i aia te hoko i tetahi whenua Maori. Ko te tini hoki o nga arai me nga utu e eke ana ki runga i te tangata e pa atu ana ki te hoko i nga whenua Maori kahore nei ano kia motuhake ki te Maori kotahi me te tino kaha hoki o te whakaaro kia whakahoutia nga tikanga i runga i te whakawakanga o nga take me te rironga mai o aua whenua o nga iwi o nga hapu ranei kia mahia. He mea tenei e whakahengia rawatia ana e nga iwi e rua. I timata mai enei korero i a E. F. Harete, me Raniera Turoa, me Wi Pere, i Khipane a tae noa ki nga kupu taumaha me nga kupu marama o te Pere roia me Ta Ropata Taute, i Poneke.

He maha nga kawenga i nga keehi whenua Maori ki te Hupirimi Kooti me te Kooti Piira. A kahore kau he hanganga ture whenua Maori he whakahaere whenua Maori ranei i muri iho i te tau 1873 i kitea ai tetahi ora haunga ia te Ture Whakahaere Whenua Maori o te tau 1886 kihai nei i taea te whakahaere i nga tikanga o roto. Kua roa te wa inaianei i hanga ai nga ture kahore nei i tau he painga ki te tangata.

Miharo ana te tangata ki nga korero kua korerotia mai. Ko nga utu mai i runga i nga patainga katoa e whakaatu ana i nga he hou. A ko nga take katoa i korerotia e nga runanga ki te aroaro o nga Komihana i whakaatu haere tonu mai i nga koiwi tupapaku e takoto huna ana. Kahore he mea i toe te korero e aua runanga hui atu ki te mahi a nga Tiati a nga roia, a nga kaiwhakahaere; o nga hikitunga i nga Kooti, i nga utu ma nga Kooti me nga whakawa tuarua a nga Kooti, nga mate me nga mahi whakarihariha e mahia ana e nga Maori i a ratou e noho ana ki aua Kooti, i pau katoa enei mea te korero. I whakaatu mai ano hoki nga takiwa katoa i o ratou mate me etahi korero atu ano hoki.

KUPU WHAKAHE KI TE KAWANATANGA.

I kiia mai ki a matou i roto i etahi huinga o nga Maori, i nui te mate i tau ki runga i nga Maori i runga i nga mahi a te Kawanatanga ko tetahi ki hoki a ratou he nui te whakararu a te Tari Maori me ona apiha i roto i enei tau kua taha ake nei i runga i nga ruri o nga whenua me nga mahi a nga Tiati i runga i nga whakataunga o nga take ki nga whenua me nga nohoanga o te Kooti. Akuanei i runga i te nui o enei tu mahi kua ahua tupato te nuinga o nga Maori ki te Kooti.

Apiti atu ki nga korero whakararu a te Kawanatanga i kiia e nga rangatira nunui e nga rangatira maha o te taha whakararu ara o te iwi o Ngapuhi me nga rangatira o te Tai Hauauru me te Tai Rawhiti hoki kua tangohia e te Kawanatanga etahi whenua kahore nei i hokona i tukuna ki a rotou i raupatutia ranei e ratou a whakahaerengi ana aua whenua ano he whenua no te Karauna e kitea ana hoki i roto i nga korero kihai enei whakapae i puta mo nga wahi katoa engari e tino whakahua ana i nga wahi i tau ai enei raruraru. I whakahuatia nga ingoa o nga poraka whenua i nga takiwa katoa, ahakoa kihai i uru nga poraka katoa ki enei i whakahuatia nei i mea ano nga rangatira ki te whakahua mai ano i etahi mehemea e pai ana nga Komihana. A i puta ano hoki etahi korero i Wairarapa i takahia e te Kawanatanga a ratou whakaaetanga ki nga Maori, nga whakaaetanga i tukuna ai etahi poraka nunui ki te Karauna, kihai i whakatakotoria nga rahui, kihai nga moni i utua, kihai ano hoki etahi whakaaetanga i whakamana, a he mea tika kia whakamana. He mea tika kia whai mana te Kooti Whakawa Take Whenua ka whakahuatia ake nei ki te whiriwhiri ki te uiui i aua take katoa me te tuku i te ripoata ki te Paremete ma tenei anake hoki e tau ai te tika, he maha hoki o aua whenua ekore e taea inaianei te whakahoki ki nga Maori ara nga whenua kua tukuna nei nga Karauna karaati ki nga Pakeha i nga tau kua hori ake nei.

Kei etahi whenua kahore i whakaurua e te Kawanatanga nga ingoa o nga tangata whai take ki roto i nga karati i tukuna ki era i tuku nei i nga whenua i raro i nga whakaaetanga me whakahoki tetahi wahi ki nga tangata nana i tuku ki te Kawanatanga. Ko tetahi o aua whenua ko te Mohaka-Waikari Poraka. Heoi kua tau he mate ki etahi Maori. I hanga e tetahi o nga kaiwhakahaere a te Kawanatanga te rarangi ingoa o nga tangata whai take me te whakatakoto i nga rohe i te mea kahore ano i tukuna he patai ki te hunga whai take. No reira ka tau te he ki runga i aua whenua ko nga whenua o tetahi hapu e whakataua ana ki tetahi atu hapu, ko nga ingoa i tika kia whakaurua kihai i whakaurua. Kei tetahi poraka e 31,000 eka kotahi anake te ingoa i whakaurua, a kapea ake te nuinga o nga tangata whai take. I tukuna mai ano enei take ki te Paremete i roto i nga tau kua hori nei. I whakamataua ano te Paremete ki te tuku ora erangi kihai i mana. Ko te mea tika mo enei tu keehi me tuku ma tetahi Poari Whenua Maori e tino whai mana ana a kua whakahuatia i ko atu nei a me tino whaimana ki te kimi me te whakataui i nga take. I ahua kaha mai nga kupu whakapae mo runga mo nga whenua i uru ki roto i te Ture Ngawha. Kotahi mano koea maero whenua o taua takiwa ekengia ana e taua Ture. Ehara i te mea i herea anake nga whenua e te Kawanatanga kei rukerukea e nga Maori erangi i tangohia mai ki a ratou te whakahaere a tarati mo nga tangata whai take. E ki ana heoi nei te wahi o taua whenua nui e whakahaerengia e meatia ana kia puta mai he hua ko te Taonehipi anake o Rotorua. I riihitia etahi whenua i reira i te ra kotahi mo nga moni reti wahi iti ka tae ki te £3,000 i te tau. A kua maha nga tau i kore ai e riro mai he moni o te reti. E ono nga tau i tatari ai ratou mo aua moni reti a no naja tata nei ka hamene ratou i te